

Az újratöltött Petőfi-kultusz

Kudarccokkal, zsákutcákkal teli életút, szerelmi csalódások, politikai sikertelenség. Senki sem gondolná, hogy Petőfi Sándorról, a „nemzet költőjéről” van szó. A PIM új állandó Petőfi-kiállítása mégis erről szól. A vívódó, saját útját kereső fiatalember felől közelít a költő életművét eltakaró bronz szoborhoz. Nem egyszerű vállalkozás ez, több buktatója van. Mit kezd a múzeum egy olyan szerzővel, akinek verseit a fiatalabb generáció tagjai kevésbé olvassák, személyét mégis mindenki ismerni véli. Hogyan kezeli a kultusztárgyakat, amikor a „szerző halott”. És persze azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogyan helyezi el saját magát, ha ez a figura a múzeum márkajelzése.

A Petőfi Irodalmi Múzeum *„Ki vagyok én? Nem mondom meg...” – Petőfi választásai* című kiállítása a kultuszt félretéve, illetve annak tudatában próbálja meg árnyalni a Petőfi-képet. Hogyan lehet ismét vonzóvá tenni egy, az idők során eléggé elhasznált, mert mindenféle ideológia által felhasznált figurát? Úgy kell bemutatni, ahogyan eddig nem ismertük, és így elkerülhetetlen a reflexió az eddigi szerepekre és magára a Petőfi-kultuszra. A múzeum a kiállítással nemcsak a félig-meddig érdektelenségbe süllyedt Petőfit próbálja népszerűsíteni, hanem saját magát is megpróbálja „felbrandelni”. A múzeum számára Petőfi a márkajelzés. Ha a brand unalmas, féltő, hogy ez az intézményre is átragad.

Amint belépünk a kiállításra, azonnal iránymutatást kapunk. „Petőfit a saját szobra takarja el” – ezzel a Weöres Sándor-i állítással szembesülünk először, és már sejthetjük, hogy a kiállításon látható tárgyakra sem úgy kell majd tekintenünk, mint ennek a szobornak a tartozékaira. Nehezen is menne ez egy mai látogatónak, akinek egy kicsit nevetségesnek tűnik, hogy legyen az a legapróbb ruhatartozék, ha Petőfié volt, a vitrinbe kerül.

A kultuszt felvillantó első tér után a termek sora kronológiai sorrendben mutatja be a költő életének főbb állomásait, a szülőháztól kezdve a diákeveken, szerelmeiken, színészi próbálkozásokon át egészen a költővé válásig, a fővárosi irodalmi életben betöltött szerepéig.

A kis Sándort apja addig taníttatta, ameddig csak lehetősége volt rá. Az iskolaévek azonban nem voltak zökkenőmentesek, a jobb és rosszabb eredmények egymást váltogatták, ráadásul a fiatal fiú már akkor sokat kódorgott a színház körül. Az apa tönkrement, Petőfi elsősorban megélhetési gondjai miatt katonának állt. Sem ez, sem a színészi pálya nem váltja be a reményeit. Pályája tehát nem megszakítás nélkül vezetett egyenesen a költői, politikai sikerek felé. Sőt, egy rövidebb ideig tartó, politikai és költői eredményekben gazdag időszak után közéleti szereplőként is megbukik. A márciusi eseményeket követően nem kap fontos pozíciót, sőt a választók meg is kergetik. Petőfi ugyanis nem tud kortes módon viselkedni. Ellenfele eteti-

itatja a választókat, ő „csak” szónokol. Ráadásul törvénytelen módon ki is iktatják a versenyből, de hivatalos úton nem tudja bizonyítani az igazát. Ezután katonai szolgálatot vállal, de feletteseivel gyakran összetűzésbe kerül, később Bem hadsegédként találja meg a helyét. Halálát egy kis jelentőségű csatában leli.

A kudarcokon kívül azonban kiderül, Petőfi volt az első, akinek sikerült csak az írásból megélnie. Ráadásul a kiállítás felkínál egy újabb szereplehetőséget is, ami főleg a fiatalok számára vonzó. Petőfi pályája kezdete óta tudatosan alakította imázsát: sztár volt. A kiállításon láthatjuk sárga gombokkal díszített lila frakkját, és megtudhatjuk azt is, rendkívüli módon odafigyelt, hogy a róla készült rajzok tökéletesek legyenek. Egy ideig Csokonait utánozta, tulajdonképpen egy olyan figura volt, akit ma „celebnek” hívunk. A kiállítás ezzel egy újabb kultuszt állít előtérbe. A napjainkban mindenütt jelen lévő sztár- és celebkultúrán keresztül könnyű szólni a fiatalokhoz. Kiegészülve az állandó lázadással, az ellenzett színésszpályával, a sorozatos dilemmákkal, szerelmi kalandokkal sokkal vonzóbb ez a Petőfi, mint a „nemzet költője”. A múzeum ezzel nemcsak más módon szól a látogatókhoz, hanem márka-jelzését is divatosabbá teszi. Ez az új, lázadó Petőfi-kép persze éppúgy az utókor konstrukciója, mint a forradalom költőjéé.

A kiállítás megpróbál megfelelni a korszerű múzeumi közeg elvárásainak is. Audiovizuális eszközöket vonultat fel, okostelefonra letölthető alkalmazást kínál, tehát alkalmazkodik ahhoz a mediális változáshoz, amely leggyorsabban a középiskolás korosztályhoz jut el. Közel lehet menni a tárgyakhoz, lapozgatni lehet a korabeli újságokat, be lehet ülni az iskolapadba, egy interaktív táblán játékos feladatok során lehet tesztelni a márciusi eseményekről szóló ismereteket, sőt a YouTube-on is barangolhatunk Petőfi-feldolgozások után kutatva. Petőfi Sándor tehát a zenészek körében is „menő”. Már a plakát is a digitális nemzedéknek üzen. (Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni azt a képet, amelyen Petőfi egy okostelefonnal fényképezi magát, és a fiatalabb felhasználók között nagyon gyorsan végigfutott a közösségi oldalakon.)

Ha kicsit eltekintünk attól, hogy a kiállítás inkább középiskolásoknak szól, akkor felvethetünk pár, inkább elméleti kérdést is a múzeum gyakorlatával kapcsolatban. Ha a Petőfi-kultusz elavult, akkor mit lehet kezdeni a régi tárgyakkal? Mi a múzeum feladata: talán hogy a látogató hazatérve levegye a polcra a Petőfi-kötetet? Mit tud kezdeni egy irodalmi múzeum a szövegekkel, egyáltalán kezdjen-e valamit, ha ott vannak az ereklyék, amelyek státusza szintén megkérdőjeleződik? Kizárólag a szövegekre nem lehet alapozni, de ha valaki erre vágyik, a kiállításon hallgathat verseket, olvashat szövegeket, csak erre támaszkodva azonban a befogadás elég nehéz lenne, hosszadalmas, és, valljuk be, unalmas. (A „szövegközelí” kiállításra is van azonban példa a múzeumban: az Örkeny-kiállításon alig találkozunk tárgyakkal, ráadásul nagy része az *Egyperces novellákra* épül. Természetesen hatalmas különbségek vannak a két szerző között. Az *Egypercesek* szinte adják magukat a megjelenítésre, valóban pár pillanat alatt befogadhatók, és nyelvileg is közelebb állnak hozzánk, mint a Petőfi-versek. Másrészt az összegyűjtött tárgyak tekintetében is valószínűleg eltörlődik az Örkenyhez kapcsolható tárgyi anyag a Petőfiéhez képest.)

A szöveg nem elég, szükség van az ereklyékre, amelyek azonban mégsem szent tárgyakként jelennek meg a múzeumi térben. Petőfi személyében nemcsak a költő, hanem az őt körülvevő kultusznak a kialakulása is érdekes. Ha figyelembe vesszük azt, amire a kiállítás már az első ajtónál felhívja a figyelmet – azaz a Petőfi képevel díszített szódásüvegekre is kiterjedő kultuszra –, akkor végigkísérhetjük, hogy bizonyos kulturális kontextusban hogyan alakul egy személy kultusza, milyen gyakorlatok kapcsolódnak a kultuszképzéshez. Ilyen szempontból érdekesek például a hajtincsek. Egykor komoly hagyománya volt a tincsek megőrzésének, így nem meglepő, hogy Petőfi anyjának a haja is a polcon van. Ennek lehetséges egy ironikus olvasata is. A sokadik hajtincset inkább már megmosolyogjuk, mintsem hogy ereklyeként tekintünk rá, így a kiállítási tárgy rámutat egyrészt magának a gyakorlatnak, másrészt a kultusznak az elavult jellegére.

A kultusztárgyak kérdésekor azonban érdemes figyelembe venni egy, az előzőekkel ellentétes szempontot is. A tárgyaknak ugyanis még mindig van vonzereje, talán napjainkban nagyobb, mint bármikor. Kultuszrombolás ide vagy oda, a mai virtuális világban van hatása annak, ami valójában előttünk van, aura veszi körül. Nem megfoghatatlan, hanem valódi. Habár azt meg kell jegyezni, hogy a kiállítás nem minden tárgya ilyen. A korabeli ruhák közül például párat újracsináltak, kipótoltak.

A kiállítás elsősorban a fiataloknak szól. Ezért nem lehet egy az egyben számon kérni, hogy a múzeum miért nem reflektált explicitebben arra, hogy az intézmény is a költő nevét viseli, sőt, ennek köszönheti létrejöttét. Van ugyan erre pár utalás a kiállításon, és volt már szó a márka divatosabbá tételéről. Jobban kifejtve azonban eljuthatunk egészen addig a kérdésig, hogy mi lehet egyáltalán napjainkban az irodalmi múzeum szerepe.

Ebből a szempontból a kiállítás utolsó pár állomása a legérdekesebb. A tárlat vége felé látunk ugyanis néhány képet arról, hogy Petőfi egyes – 19. századi és kortárs – képzőművészeti alkotásokon keresztül, illetve a magyar nemzet emlékezetében hogyan mitizálódott, valamint kapunk egy kevés információt a Petőfi Társaságról és a Petőfi Házzal. A tárgyakban igen gazdag kiállítási anyag alapját a Petőfi Társaság 19. század végén megkezdett gyűjtése adja. A gyűjtemény számára alapították a Petőfi Házat (1909-ben volt a megnyitó), amelynek az 1954-ben létrehozott Petőfi Irodalmi Múzeum a jogutódja. A Múzeum – amely ugyan a Petőfi Ház hagyatéka mellett mindenféle irodalmi anyagot gyűjtött – a Petőfi-kultuszra, a magyar irodalmi muzeológia első számú törzsanyagára épül.

A kiállítás vége felé találunk pár utalást a Petőfi-kultusz kialakulásának körülményeire a 19. század második felében, a múzeum létrejöttének kontextusára, és néhány jelzést arra, hogy az irodalmi múzeum funkciója megváltozott az elmúlt pár évtizedben. Az utóbbi elkerülhetetlen: ha a Petőfi-kultusz változik, revízióra szorul, akkor a létrejöttét a kultusznak köszönhető múzeum szerepét is felül kell vizsgálni. A cél nem egyszerűen a tárgyak őrzése, esetleg továbbiak gyűjtése, majd azok ereklyeként való bemutatása. Mi lehet az új feladat, miként újulhat meg az irodalmi múzeum?

A Petőfi-kultuszra való reflexióval a kiállítás ma nemcsak a költő személyiségéhez visz közelebb. Erősen utal az irodalmi múzeum kultuszteremtő, illetve -fenntartó szerepére, arra a kérdésre is, mit kezd a múzeum saját névadó költőjével, amikor bizonyos ma is ható irodalomtudományi elméletek szerint a „szerző halott”. Jelen-tős-e annyira az irodalmi múzeum, hogy részt vegyen még ma is a kánonalakítás-ban? A múzeum új feladata az lehet, hogy rávilágítson magukra a változásokra, a kánon alakulására, a kultuszok mögött lévő ideológiára, így egyfajta szentségtörést hajt végre. Az ereklyék a mai látogató számára –a valóság varázsa ellenére – már kevésbé hordoznak szent jeleget. Érdekesebb az, hogy miért volt fontos a 19. szá-zad végi, 20. század eleji gyűjtőknek, hogy mindent felhalmozzanak, még akkor is, ha semmiféle kézzelfogható bizonyíték nem volt arra, hogy az adott tárgynak köze lenne Petőfihez. És ehhez képest mit jelent számunkra a kultusz, él-e még egyálta-lán, vagy kiüresedett, és ereklyék helyett csak idejétmúlt tárgyakat látunk.

Ezek a kérdések nagyon messzire vezetnek, de benne vannak a kiállítás anyagában, ha nem is egészen kifejtetten. A tárlat a korszerű eszközökkel, a kortárs, populáris kultúra Petőfijével láthatóan elsősorban a fiatalokra koncentrál, ez a célközönség pedig nem is tenné lehetővé a fentebbi kérdések tárgyalását. Nem lehetetlen azon-ban, hogy erre még esetleg sor kerül, a kiállítás anyaga ugyanis – habár főleg a tár-gyakat tekintve – a múzeum szerint később részben változni fog. A múzeum az utóbbi években folyamatosan dolgozott azon, hogy izgalmasabbá tegye az intéz-ményt és alkalmazkodjon a múzeumi környezetet érintő változásokhoz. Tartottak koncerteket, még divatbemutatót is, a tárlatok módszertanát a szerzőkhöz igazították. A Petőfi-kiállítás azonban más, nagyobb kihívás. A múzeum a névadó költőjének kultuszát próbálja meg egyrészt félremozdítani, másrészt egy újabb, izgalmasabb Petőfi-képet kreálva egyre divatosabbá tenni az intézményt. Hiszen ha a brand nem működik, akkor hiába a jó kiállítás.

Urbán Csilla